

Finansal Stres Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması Financial Stress Scale: Turkish Adaptation, Validity and Reliability Study

Gökçe ÖZKILIÇCI*, Yeşim ONAY KILIÇ**

Öz

İnsan yaşamında strese neden olan pek çok etken vardır. Bunlardan biri de maddi ve parasal açıdan yetersiz olma ya da yeterli olup durumu yönetememenin yol açtığı finansal strestir. Son dönemde enflasyonun ve finansal araçların artmasının etkisiyle kaynak yönetiminde zorlanan bireylerin finansal stresinin analiz edilmesi oldukça büyük önem kazanmaya başlamıştır. Bu sebeple, finansal stresin ölçülmesi ve finansal stres ile baş etme yöntemlerinin geliştirilmesi için çok boyutlu bir ölçme aracına ihtiyaç duyulmaktadır. Heo, Cho ve Lee (2020) tarafından, finansal stres kavramsal sorunları ile ele alarak ölçmeyi amaçlayan bir ölçek geliştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı da Türkçe alan yazında bu tür bir ölçeğin yer alması nedeniyle söz konusu ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizlerini gerçekleştirmektir. Katılımcılar, farklı sektörlerde yer alan 194'ü (%61.2) kadın, 123'ü (%38.8) erkek olmak üzere 317 beyaz yakalı çalışandan oluşmaktadır. Yapı geçerliği için öncelikle AFA yapılmıştır. Ölçek 24 madde ve 3 boyut şeklinde faktörleşmiştir ve ortaya çıkan yapı, birinci ve ikinci düzey DFA ile doğrulanmıştır. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayısı .95 olarak hesaplanmıştır. Alt ve üst %27'lik grupların ölçekten aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliğini test etmek amacıyla Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği uygulanmıştır. Söz konusu değişkenlerin bir arada incelenmesi ile gerçekleştirilen analizlerde finansal stres ölçeğinin psikometrik özellikleri görgül olarak ortaya konmuş, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin finansal stres konusunu çalışacak araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Finansal stres, iyi oluş, tükenmişlik, geçerlik, güvenilirlik.

Abstract

There are many factors that cause stress in human life. One of these is the financial stress, which is either to lack financial/monetary resources or to have them but not being able to manage either lacking the situation. Recently, analyzing the financial stress of individuals who have difficulty in resource management due to inflation and the increase in financial instruments has gained great importance. For this reason, a multidimensional measurement tool is needed to measure financial stress and to develop methods to cope with financial stress. Heo, Cho, and Lee (2020) developed a scale that aims to measure financial stress by addressing its conceptual problems. The purpose of this study is to conduct validity and reliability analyses of this scale as there is no such scale in the Turkish literature. The participants consisted of 317 white-collar employees in different sectors, 194 (61.2%) of whom were female and 123

* Dr. Öğr. Üyesi. Fenerbahçe Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü. E-posta: gokce.ozkilicci@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6451-7952

** Bağımsız araştırmacı. E-posta: yesim.onay@gmail.com, ORCID: 0009-0008-1805-330X

(38.8%) of whom were male. Firstly, EFA was conducted for construct validity. The scale was factorized as 24 items and 3 dimensions, and the resulting structure was confirmed by first and second level CFA. Cronbach's alpha internal consistency coefficient for the whole scale was calculated as .95. The difference between the scores of the lower and upper 27% groups was found to be statistically significant. In order to test the criterion-related validity of the scale, General Well-Being Scale Short Form and Maslach Burnout Scale were applied. The psychometric properties of the financial stress scale were empirically demonstrated in the analyses conducted by examining these variables together, and it was determined that the scale is a valid and reliable measurement tool. It is thought that the scale will contribute to researchers who will study financial stress.

Keywords: Financial stress, well-being, burnout, validity, reliability.

Giriş

Finansal stres kavramı genellikle ekonomistler tarafından finansal piyasalarda işleyişi aksatabilecek düzeyde riskin artması olarak tanımlanmaktadır. Davranış bilimleri bakış açısıyla ise finansal stres, finansal sorunların veya zorlukların neden olduğu psikolojik ve duygusal gerginliği ifade etmektedir (Netemeyer, Warmath, Fernandes ve Lynch, 2017, ss. 71-73). Finansal stres, çalışanlar için önemli bir stres kaynağıdır. Fiziksel ve psikolojik sağlığın yanı sıra refah ile de yakından ilişkilidir.

Günümüzde finansal sorunların bireylerin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisi oldukça önemli bir konu haline gelmiştir. Finansal stres, insanların genel psikolojik iyilik hallerini ve tükenmişlik düzeylerini etkileyebilen önemli bir faktördür. Tükenmişlik, bireylerin işlerinde duygusal ve fiziksel olarak tükenmesine neden olabilen bir durumdur. Nitekim, kişilerin finansal durumlarına ilişkin yaşadıkları endişe ve kaygılar, psikolojik sağlamlığını ve iyi oluş düzeylerini zayıflatabilir (Demir vd., 2021, Hitay ve Anbar, 2020). Benzer şekilde, finansal sıkıntılar, bireylerin kişisel ve mesleki yaşamlarında çeşitli sorunlara yol açarak tükenmişlik düzeylerini artırabilir (Hitay ve Anbar, 2020). Yapılan çalışmalarda, finansal stres ile tükenmişlik arasındaki ilişki incelenmiş ve finansal stresin tükenmişliğin öncüllerinden biri olduğu belirtilmiştir (Reimann ve Bagatini, 2021; Yılmaz ve Buldukoğlu, 2021).

Son yıllarda özellikle uluslararası alan yazında psikoloji çalışmalarında da ilgi duyulan bir kavram olarak karşımıza çıkan finansal strese ilişkin Türkçe alan yazında genellikle ekonomi alanındaki uzmanlar tarafından ele alındığı ve bireyin deneyimlediği stres düzeyini içeren anlamda kullanılmadığı dikkati çekmektedir (Özer, Unal ve Çömlekçi, 2024; Polat, 2021; Saka Ilgın, 2024).

Konu ile ilgili yapılan taramada finansal stres düzeyini belirleyen ölçme araçları incelenmiştir. Prawitz ve arkadaşları (2006), sekiz maddeden oluşan bir ölçek geliştirmiştir. Shapiro ve Burchell (2012) bireyin mali durumu karşısında yaşadığı kaygıyı ölçümleyen 10 maddelik bir ölçek geliştirmiştir. Archuleta ve arkadaşları (2013), yedi maddede genel mali duruma ilişkin kaygıyı ölçümlemeye çalışmıştır (Heo, Cho ve Lee, 2020). Bu ölçeklerin tek boyutlu yapısından farklı olarak, Heo, Cho ve Lee'nin (2020) geliştirdiği finansal stres ölçeği ise, finansal stresi kapsamlı olarak analiz etmeye katkı sunmuştur. Bu nedenle bu ölçek, gerek finansal stresi çok boyutlu ölçme imkânı tanıyan bir ölçme aracı olması nedeniyle gerekse Türkçe alan yazında ilgili bir ölçme aracı olmamasından dolayı Türkçeye kazandırılmak istenmiştir.

Finansal stres bireysel ve toplumsal bağlamda çok boyutlu bir olgu olup, bu stresin farklılaşması çeşitli psikolojik, sosyal ve ekonomik faktörlerden etkilenmektedir (Akfırat ve Özsoy, 2021). Bireyin içinde bulunduğu toplumun finansal risk algısı ve para yönetimi kültürü onun finansal stres düzeyini etkileyebilmektedir. Diğer yandan, sosyoekonomik statü, eğitim seviyesi, aile yapısı, sosyal destek ağları gibi faktörler de finansal stres yaşantısının farklılaşmasında rol oynayabilir (Güllük ve İrge, 2020). Türk toplumundaki dini ve kültürel değerlerin finansal davranışlar üzerinde etkisi olduğu söylenebilir (Hitay ve Anbar, 2020). Bu sebeple, konu ile ilgili yerel çalışmalar gerçekleştirilirken, ölçüm yapılacak toplumun özelliklerine uygun gerçekleştirilmesi fayda sağlayabilir.

Ölçek uyarlama süreci, çeşitli aşamaları içerir. İlk olarak, uyarlanacak ölçeğin orijinal dilden (örneğin İngilizce) uyarlanacağı hedef dile (Türkçe) çevrilmesi gerekmektedir (Eriş ve Kökalan, 2022). Ölçek uyarlama çalışmalarında, orijinal ölçekteki ifadelerin hedef kültüre ve dile uyarlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Örneğin, kültürler arası farklılıklar nedeniyle bazı ifadelerin anlaşılması güç olabilir ve bu ifadelerin değiştirilmesi gerekebilir (Şahin ve Öztürk, 2018). Bu çalışmada, ölçeği geliştiren yazarlardan izin alındıktan sonra, ölçeğin dilsel, kavramsal özelliklerinin Türkçe dilindeki kültürel

farklılıklar göz önünde bulundurularak çevirisi gerçekleştirilmiş, sonrasında geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Ulusal çalışmalara bakıldığında finansal stres, çoğunlukla piyasaların, ekonomik faaliyetlerin ya da iktisadi kuruluşların yaşadığı stres biçiminde ifade edilmektedir (Sanar ve Kara, 2016, s. 122). Ancak finansal stres kavramı bireye özgü olarak da ele alınmalıdır. Finansal stres, finansal bir durum sebebiyle duygusal, ilişkisel ve fizyolojik ya da bunlardan birkaçını barındıracak şekilde tepki vermek olarak tanımlanmaktadır (Grable, Heo ve Rabbani, 2014). Bununla birlikte finansal stres, normal koşullarda ya da ekonomik krizler ve finansal dalgalanmalar sonucunda bireyin maddi dengesini koruyamaması halinde ortaya çıkan fizyolojik ve psikolojik etkileri olan stres durumu olarak tanımlanmaktadır (Kotan ve Çetin, 2022, s. 79).

Uluslararası alan yazında bireysel anlamıyla kullanılan finansal stresin, nesnel ve öznel olarak iki boyutta ele alındığı görülmektedir. Nesnel boyut bireyin maddi durumunu ifade ederken, öznel boyut psikolojik açıdan değerlendirilmektedir (Sorgente, Zambelli ve Lanz, 2023, s. 554). Bireyin sahip olduğu ekonomik kaynaklar finansal refahın nesnel boyutudur. Bireyin ekonomik durumuna ilişkin memnuniyeti ise finansal refahın öznel boyutudur (Sinclair ve Cheung, 2016, ss. 182-184). Bireyler benzer ekonomik koşullarda olsalar bile içinde bulundukları durumu farklı algılayabilirler. Çünkü birey kendi seçimleri ile kendi dünyasını oluşturur (İlgar ve Coşgun-İlgar, 2018, s. 194). Böylece öznel olarak bireyin yaptığı seçimler, içinde bulunduğu ortamdaki finansal refahını ve finansal stres düzeyini etkileyebilmektedir.

Öznel olarak ekonomik durum karşısında bireye özgü tepkinin oluşumuyla veya bireyin ekonomik sorumluluğunu ele alış biçimiyle finansal stresin ortaya çıkışı ilişkilendirilmektedir (Heo, Cho ve Lee 2020, s. 2). Finansal stres, kişinin ekonomik açıdan zorlanması durumunda ortaya çıkmaktadır. Finansal stres borç veya yetersiz finansal kaynaklar, gelir dalgalanmaları ve beklenmedik harcamalar gibi sorunlardan kaynaklanan endişe, kaygı ve baskı duygularını kapsamaktadır (Sinclair ve Cheung, 2016, ss. 182-184; Ravikumar, Sriram, Kannan, Elias ve Seshadri, 2022, ss. 306-308).

Finansal stresi daha iyi açıklayabilmek için genel stresi açıklayan tanımlara ve temel stres kuramlarına bakmak faydalı olabilir. Selye (1956), stresi “insan vücudunun herhangi bir isteme karşı verdiği tepki” olarak ifade etmiştir. Selye çoğunlukla stresin insan bedeninde yarattığı fiziksel etkilere yoğunlaşmış ve strese maruz kalan bireyin genel uyum konusunda sendrom yaşadığını belirtmiştir. Bu sendrom alarm, direnç ya da adaptasyon, tükenme evreleri olarak isimlendirilmektedir (King, 2021, s. 568). Stres çalışmaları ile ilgili bir diğer önemli isim olan Lazarus (1966) stresi, tüm canlıları kapsayacak şekilde sıkıntılı sonuçlar doğurabilen, düşünce ve davranışları olumsuz yönde etkileyen olaylar bütünü olarak tanımlamıştır (Erkutlu, 2019). Lazarus’un psikolojik olarak ele aldığı stres kuramında “değerlendirme” ve “başa çıkma” eylemleri stresi açıklamaya yarayan en önemli kavramlardır. Birey çevresi ile olan ilişkisinde karşısına çıkan zorluk karşısında bir değerlendirme yapar ya da başa çıkma yollarını arar. Yani çevre ile sürekli bir ilişki hali söz konusudur. Bu kuramda stres “ilişkisel” bir kavram olarak da değerlendirilmektedir. Duygu odaklı çalışmalarda da olumsuz duyguların strese neden olduğu ifade edilmektedir (Krohne, 2001, s. 15163). Finansal stres perspektifinden bakıldığında da stres kaynaklı tepkiler psikolojik, fizyolojik ve sosyal ilişkiler kapsamında ele alınmaktadır (Heo, Cho ve Lee, 2020, s. 4).

Finansal stres kavramı ile yakından ilişkili olan bir diğer kavram ise finansal refahtır. Finansal kaynak eksikliği, dolayısı ile finansal refah eksikliği, bazı araştırmacılar tarafından finansal stres olarak tanımlanmıştır (Prawitz, Garman, Sorhaindo, Neill ve Kim, 2006, ss. 34-35). Birey düzeyindeki finansal refah kavramı, finansal harcamaların ihtiyaç ve istek doğrultusunda dengelendiği, finansal harcamaların kontrol altında tutulabildiği, bireyin bu anlamda kendine yeterek finansal öz yeterliliğini geliştirebildiği bir sürece işaret etmektedir (Hayırsever-Baştürk ve Oğur, 2019, s. 20). Finansal refah, nesnel ve öznel olarak ele alınıp biçimine göre farklılık göstermektedir.

Finansal stresin aile içindeki temel nedenleri ve bireylerin üzerindeki sonuçları oldukça karmaşık ve çok sayıda faktörü içeren bir konudur. Finansal öz-yeterlik, sosyalleşme, finansal bilgi ve davranış finansal stresi etkileyebilmektedir. Finansal risk toleransını yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi gibi

demografik faktörler; gelir, servet, çalışma durumu, ev sahipliği gibi ekonomik faktörler; kişilik özellikleri, tutum ve inanış gibi psikolojik faktörler etkileyebilmektedir (Hitay ve Anbar, 2020, ss. 204). Finansal stres kavramının öncül değişkenleri bireyin aile/ebeveyn tutumlarına kadar gidebilmektedir. Ekonomik açıdan sorunları olan ve özel yaşamı dâhil pek çok konuda kendisini güçsüz, başarısız, çaresiz ve mutsuz hisseden bireyin, zamanla psikolojik, duygusal, kişiler arası, biyolojik ve fizyolojik sorunlar yaşaması sonucunda finansal iyilik hali bozulabilir (Özbek, 2021). Bu durumun yaşamının pek çok alanına zincirleme etkiler göstermesi olasıdır. Finansal refah, iş hayatında denge/uyum, öz-yetersizlik, çatışma, örgütlerde güven problemi gibi pek çok değişkene etki edebilmektedir (Demir vd., 2022, ss. 98-99). Yüksek finansal borç, daha yüksek algılanan stres ve depresyon, daha kötü genel sağlık ve daha yüksek diyastolik kan basıncı ile ilişkilidir (Sweet, Nandi, Adam ve McDade, 2013, ss. 95-96). Finansal stres, uyku bozuklukları ve gergin ilişkiler gibi çeşitli olumsuz sonuçlara yol açabilir (Adams, Meyers ve Beidas, 2016). Finansal stres yaşayan bireyler genellikle finansal durumları hakkında endişelenir ve bu da kaygı düzeylerinin artmasına neden olur. Bu sürekli kaygı durumu bireylerin psikolojik sağlığını, günlük yaşamdaki işlevlerini ve genel refahını olumsuz yönde etkileyebilir (Özyüksel, 2022, ss. 111-112).

Bireye özgü olan anlamıyla kullanılan finansal stres kavramı, finansal kaygı, ekonomik stres/kaygı, finansal öz-yeterlik, finansal sağlık, finansal davranış/okuryazarlık, finansal refah, finansal terapi, finansal sosyalleşme gibi kavramlarla birlikte ele alınmaktadır (Balatif, Fachrudin, Silalahi ve Torong, 2024; Kotan ve Çetin, 2022; Özbek, 2021; Muradi, 2023; Yetgin, 2017; Yıldırım ve Özbek, 2021). Bireyin yaşadığı stres türlerinden biri olan finansal stresin, maddi koşullardan ve aynı zamanda bireyin kendi kişilik yapılanmasındaki öz-yeterlik eksikliğinden de kaynaklandığı söylenebilir (Hadar, Sood ve Fox, 2013; Özbek, 2021).

Finansal zorluklar, daha geniş kapsamlı bir tükenmişlik ve psikolojik iyi oluş sorununa yol açabilmektedir. Bireylerin genel iyi oluş durumu pek çok nedenle etkilenmektedir. Finansal stres bu nedenlerin başında gelmektedir (Önem, 2022). Finansal stres ile tükenmişlik arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin finansal açıdan kendisini güvende hissetmesi finansal iyi oluş halini olumlu etkilemekle birlikte, tükenmişlik düzeyini de ters yönde etkilediği söylenebilmektedir (Dündar, Akduman ve Hatipoğlu, 2018).

Ulusal çalışmalara çok boyutlu bir bakış açısı kazandırma hedefinden yola çıkarak, çalışmanın amacı bireylerin finansal stres düzeylerini çok boyutlu belirlemeyi amaçlayan Finansal Stres Ölçeğinin (APR Financial Stress Scale; Heo, Cho ve Lee, 2020) Türkçe uyarlamasını yapmak, geçerlik ve güvenilirliğini test etmektir.

Araştırmanın Yöntemi

Katılımcılar

Bu çalışma, kolayda örnekleme (convenience sampling) yöntemi kullanılarak, iki farklı katılımcı grubu ile yürütülmüştür. İlk katılımcı grubundan elde edilen verilerle açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Bu grup, İstanbul ilinde farklı sektörlerde aktif olarak çalışma yaşamında bulunan 138 (91 kadın, 47 erkek) beyaz yaka çalışandan oluşmaktadır ($Y_{\text{ort.}} = 37.62$, $SS = 6.29$). Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek için yapılan doğrulayıcı faktör analizi ise farklı bir gruba gerçekleştirilmiştir.

Ölçek uyarlama çalışmalarında genellikle ölçekteki madde sayısının en az beş katı büyüklükteki bir katılımcı grubuyla çalışılması ve ortalama 300 kişiden veri toplanması önerilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2020, s. 618). Doğrulayıcı faktör analizini gerçekleştirmek için veri toplama işlemi bittikten sonra uç değerlerin kontrolü yapılmıştır. Araştırmada kullanılan maddelerin Z puanları kontrol edilmiş ve Mahalanobis uzaklık değerlerine bakılmıştır. Z skorlarının -3 ila +3 arasında olmadığı tespit edilen 3 veri atılmıştır. Bu kapsamda bu çalışma için ulaşılan 317 katılımcının gerekli analizlerin yapılması için yeterli olacağı düşünülmektedir. Bu grupta yaş ortalaması 37.51 ($SS = 6.98$) olan 317 (194 kadın, 123 erkek) katılımcı bulunmaktadır.

Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Cinsiyet, gelir durumu ve eğitim durumuna ilişkin frekans tablosu

	f	%	Birikimli %
Cinsiyet			
Kadın	194	61.2	61.2
Erkek	123	38.8	100.0
Gelir Durumu			
Gelirim giderimden az	63	19.9	19.9
Gelirim giderime denk	134	42.3	62.1
Gelirim giderimden fazla	120	37.9	100.0
Eğitim Durumu			
Lise	19	6.0	6.0
Üniversite	207	65.3	71.3
Yüksek lisans	78	24.6	95.9
Doktora	13	4.1	100.0
Görev Dağılımı			
Uzman/memur/sorumlu	153	48.3	48.3
Orta düzey yönetici	120	37.9	86.1
Üst düzey yönetici	44	13.9	100.0

Veri Toplama Araçları

1. *Kişisel Bilgi Formu*: Demografik bilgi formunda katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir durumu, çalıştığı kurumdaki pozisyonu ve mevcut kurumdaki çalışma süresi ile iş yaşamındaki çalışma süresine ilişkin sorular yer almaktadır.

2. *Finansal Stres Ölçeği (FSÖ)*: Çalışmada, Heo, Cho ve Lee (2020) tarafından finansal stresi kavramsal sorunları ile ele alarak ölçmeyi amaçlayan Finansal Stres Ölçeği kullanılmıştır. Üç boyutlu olan ölçekte, her bir boyutta sekiz madde olmak üzere toplam 24 madde yer almaktadır. Likert tipinde olan (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) ölçeğin özgün formunun Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .97 olarak ölçülmüştür (Heo, Cho ve Lee, 2020, s. 12).

3. *Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu (GIOÖKF)*: Longo, Coyne ve Joseph (2018) tarafından geliştirilen Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu'nun uyarlama, geçerlik ve güvenirliliğini inceleme çalışmaları Odacı, Kaya ve Kınık (2021) tarafından gerçekleştirilmiştir. 14 maddeden oluşan ölçeğin tek faktörlü yapısı yapılan uyarlama çalışmasında doğrulanmış ve Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .84 olarak tespit edilmiştir (Odacı, Kaya ve Kınık, 2021).

4. *Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ)*: Christina Maslach (1981) tarafından hazırlanan ve Ergin (1992) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan ölçek üç boyut ve 22 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek beşli Likert yöntemiyle cevaplanmaktadır. Tükenmişlik ölçeğinin alt boyutları olan; Duygusal Tükenme boyutu toplam dokuz, Duyarsızlaşma boyutu toplam beş ve Kişisel Başarı Duygusu alt boyutu ise sekiz ifadeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması sırasında Cronbach alfa katsayıları; duygusal tükenme boyutu için .83, duyarsızlaşma boyutu için .65, kişisel boyutu için .72 olarak tespit edilmiştir (Ergin, 1992).

İşlem

Wookjae Heo ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilen Finansal Stres Ölçeğinin (APR Financial Stress Scale) Türkçeye uyarlama çalışmasını gerçekleştirmeden önce ölçeği geliştiren araştırmacılardan biri olan Dr. Heo ile elektronik posta aracılığıyla iletişime geçilmiş ve çalışmanın yapılması için gerekli izin alınmıştır. Bu araştırma için Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulundan 04.04.2024 tarih ve 2024/5-2 Fbu sayılı karar numarası ile Etik Kurul Onayı alınmıştır.

Gerekli izinler alındıktan sonra çeviri çalışmasına başlanmış ve ölçeğin orijinal maddeleri araştırmacıların da dahil olduğu beş farklı uzman (psikoloji ve ölçek geliştirme/uyarlama konularında) tarafından birbirlerinden bağımsız olarak çevrilmiştir. Bu işlemin ardından kişiler bir araya gelmişler ve en uygun çeviri ifadelerini seçerek ölçek maddelerini belirlemişlerdir. Karar verilen soru ifadeleri İngilizce ve Türkçeyi çok iyi derecede bilen iki farklı uzman tarafından yeniden İngilizceye çevrilmiş ve orijinal maddelerle yapılan karşılaştırma sonucunda bir sorun olmadığı görülmüştür. Ölçekte yer alan maddeleri görünüş geçerliliği açısından değerlendirmek amacıyla aktif iş yaşamında bulunan altı kişiye soru maddeleri yönlendirilmiş ve alınan geribildirimler neticesinde ölçek maddelerinin nihai haline karar verilmiştir. Veri toplama işlemi çevrimiçi (Google Forms) olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma ile ilgili bilgilendirmenin ardından katılımcılardan onay alınmış ve ardından katılımcılar sırasıyla demografik bilgi formunda yer alan soruları, FSÖ'ni, GİÖÖKF'nu ve MTÖ'ni doldurmuşlardır.

Bulgular

Yapı Geçerliliği

Açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) bağımsız katılımcılardan elde edilen veriler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Faktör analizlerine geçmeden önce uç değerler kontrol edilmiş, normallik testi gerçekleştirilmiş ve örneklem büyüklüğünün yeterliliği incelenmiştir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018). Bu kapsamda çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir. Analiz sonucunda hem AFA hem de DFA için kullanılan veri setlerinde çarpıklık ya da basıklık katsayılarının -1 ile +1 aralığında değiştiği gözlenmiştir (Tablo 2).

AFA ve DFA'nın aynı veri grubuna yapılabilir olduğunu savunanların yanı sıra birbirinden bağımsız farklı iki örnekleme uygulanmasını savunan araştırmacılar da mevcuttur (DeVellis, 2017; Osborne ve Fitzpatrick, 2012).

Tablo 2. Veriler için hesaplanan çarpıklık ve basıklık katsayıları

	N	Çarpıklık	Basıklık	Ort.	SS
AFA için kullanılan veri seti	138	.25	-0,45	63.42	19.31
DFA için kullanılan veri seti	317	.15	-0.57	61.49	18.67

Ardından ölçekte yer alan 24 maddenin faktör yapısını incelemek amacıyla verilerin faktör analizine uygunluğu test edilmiştir [KMO = .93, Bartlett Testi $\chi^2 (276) = 2923.98, p < .001$]. İkinci veri seti için de aynı işlem gerçekleştirilmiştir [KMO = .95, Bartlett Testi $\chi^2 (276) = 6157.63, p < .001$]. KMO katsayılarının .60'tan büyük ve Bartlett Küresellik Testinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmasından dolayı verilerin faktör analizleri için uygun olduğuna karar verilmiştir (Büyüköztürk, 2016).

FSÖ'nin Yapı Geçerliliğinin Test Edilmesi Amacıyla Gerçekleştirilen AFA

AFA'ya 24 madde ile başlanmış ve ölçeğin orijinal yapısı bozulmak istenmediği için faktör sayısı üçe sabitlenerek analiz gerçekleştirilmiştir. Muhtemel faktörler arasında ilişki beklenmesinden ötürü yatay rotasyon yöntemlerinden biri olan promax rotasyonu ve principal axis factoring metodu kullanılmıştır. Faktör yüklerinin en az .40 değerinde olmaları (Stevens, 2012, s. 394) dikkate alınmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, hiçbir maddenin birden fazla faktöre yüklenmediği ve binişik bir madde olmadığı gözlenmiştir. Öz değerlerin (Scree Plot) dağılımı incelendiğinde üç faktörlü yapı ortaya çıkmıştır. Öz değerler incelendiğinde tüm faktörlerin öz değerlerinin 1'in üzerinde olduğu ve toplam öz değer 12.58 olarak hesaplandığı tespit edilmiştir. Bu durum, tüm maddelerin orijinal ölçek yapısına uygun biçimde boyutlara ayrıldığını ve üç faktörlü yapının uygun olduğunu göstermektedir (bkz. Heo, Cho ve Lee, 2020).

Toplam varyansın %65,48'ini açıklayan üç faktörlü yapının birinci faktörü (Duygusal Tepki) toplam varyansın %51,06'sını, ikinci faktör (Kişilerarası Davranış) toplam varyansın %10,86'sını ve üçüncü faktör (Fizyolojik Tepki) toplam varyansın %3,56'sını açıklamaktadır. Faktör yük değerlerinin .44 ila .96 arasında olduğu görülmektedir.

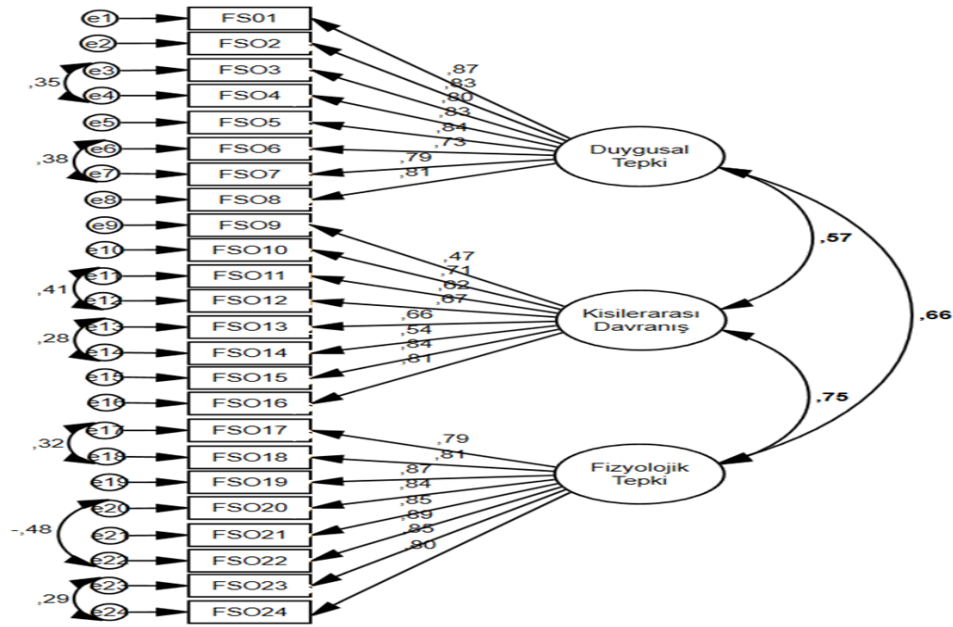
Tablo 3. FSÖ'inde yer alan maddelerin faktör yükü değerleri

Madde No		Faktör 1 Duygusal Tepki	Faktör 2 Fizyolojik Tepki	Faktör 3 Kişilerarası Davranış	Ort.	Ss.	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu
4	Finansal durumum nedeniyle kaygılı hissediyorum.	.96			3.51	1.10	.618
2	Finansal durumum nedeniyle üzgün hissediyorum.	.91			3.32	1.12	.631
3	Finansal durumum nedeniyle korku içinde hissediyorum.	.86			3.13	1.13	.641
5	Finansal durumum nedeniyle çok endişeleniyorum.	.83			3.14	1.17	.701
1	Finansal durumum nedeniyle depresif hissediyorum.	.83			3.19	1.09	.711
8	Finansal durumum nedeniyle hayal kırıklığına uğramış hissediyorum.	.79			3.24	1.21	.686
7	Finansal durumum nedeniyle duygusal olarak tükenmiş hissediyorum.	.57			2.90	1.21	.786
6	Finansal durumum nedeniyle kolayca sinirleniyorum.	.44			2.88	1.18	.760
18	Finansal durumum kalp atışlarımda hızlanmaya neden oluyor.		.95		2.08	1.05	.719
21	Finansal durumum nedeniyle daha sık kas ağrısı çekiyorum.		.88		2.17	1.11	.741
19	Finansal durumum nedeniyle hasta hissediyorum.		.85		2.07	1.02	.791
20	Finansal durumum nedeniyle normalden daha fazla terliyorum.		.83		1.84	.89	.702

17	Finansal durumum nedeniyle sık sık karnım ağrıyor.	.77	1.99	.98	.714
23	Finansal durumum nedeniyle gürültüye karşı daha hassas hissediyorum.	.72	2.33	1.24	.749
22	Finansal durumum nedeniyle sık sık yorgun hissediyorum.	.70	2.56	1.30	.804
24	Finansal durumum nedeniyle etrafımdaki nesnelerin kusurlarını/çatlaklarını/ek sikliklerini eskisinden daha sık buluyorum.	.48	2.35	1.16	.765
15	Finansal durumum nedeniyle yoğunlukla aile etkinliklerine katılmaktan kaçınıyorum.	.80	2.11	1.02	.638
16	Finansal durumum yoğunlukla aile ilişkilerimi etkiler.	.80	2.26	1.08	.663
12	Finansal durumum yoğunlukla iş arkadaşlarımla/meslektaşlarımla olan ilişkilerimi etkiler.	.75	2.05	.96	.548
13	Eşimle/sevgilimle mali konular nedeniyle yoğunlukla tartışırım.	.71	2.24	1.05	.549
11	Finansal durumum nedeniyle iş yerinde yoğunlukla sorun yaşarım.	.61	1.86	.83	.541
10	Finansal durumum nedeniyle iş yerindeki sosyal etkinlikleri yoğunlukla pas geçerim.	.53	2.62	1.51	.641
14	Eşimle/sevgilimle para hakkında konuşmakta zorlanırım.	.49	2.46	1.23	.536
9	Finansal durumum günlük iş performansımı etkiler.	.46	3.17	1.23	.469

FSÖ'nin Yapı Geçerliliğinin Test Edilmesi Amacıyla Gerçekleştirilen DFA

Finansal stres düzeyini belirlemeye yönelik olan ölçeğin duygusal tepki, kişilerarası davranış ve fizyolojik tepki örtük yapılarını ne derece ölçtüğünü belirlenmek amacı ile IBM SPSS AMOS 23 istatistik programı kullanılarak birinci düzey DFA yapılmıştır. İkinci çalışma grubundan elde edilen veri setiyle gerçekleştirilen analiz sonucunda ortaya çıkan diyagram Şekil 1'de sunulmuştur.

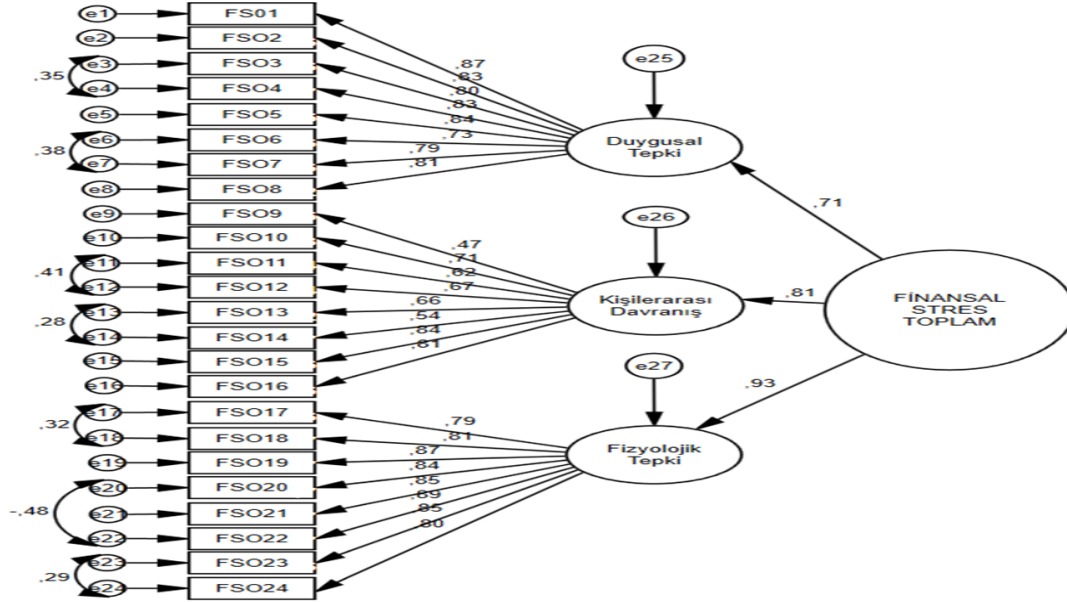

Şekil 1. FSÖ birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi bağlantı diyagramı

DFA uyum indekslerinin değerlendirilmesine yönelik alan yazında hangi değerlerin referans alınacağına dair kesinlik bulunmadığı ve model uyumu için genellikle; χ^2/sd (CMIN/DF), RMSEA, CFI, GFI ve IFI değerlerine bakıldığı belirtilmektedir (Karagöz, 2017). Birinci düzey DFA'dan elde edilen sonuçlar ($\chi^2 = 953,738$, $sd = 249$, $\chi^2/sd = 3,83$, RMSEA = 0,095, SRMR = 0,073, NFI = 0,85, NNFI = 0,87, CFI = 0,88, GFI = 0,78, IFI = 0,88) olarak bulunmuştur. Elde edilen değerler modelin yeterli uyum göstermediğini ve modelin iyileştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Şekil 1'de görüldüğü gibi aynı boyutun içinde yer alan yüksek ilişkili maddeler arasında uyumu iyileştirmek için yedi kovaryans oluşturulmuştur ve analiz yeniden gerçekleştirilmiştir. Kovaryans oluşturulurken maddeler arası benzerlikler olup olmadığına dikkat edilmiştir. Son analize ilişkin sonuçlar incelendiğinde uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer aldığı belirlenmiştir ($\chi^2 = 706,566$, $sd = 242$, $\chi^2/sd = 2,92$, RMSEA = 0,078, SRMR = 0,0716, CFI = 0,92, GFI = 0,85, IFI = 0,92). Alan yazın incelendiğinde χ^2 ile df oranının 3'ün altında olmasının iyi bir uyum olduğuna işaret edilmiştir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018, s. 312; Sümer, 2000, s. 59). Uyum iyiliği indekslerinde, CFI, GFI ve IFI için kabul edilebilir uyum değerlerinin .90 ve üzeri, RMSEA için .08 ve daha aşağısının uygun olduğunu belirtmiştir (Kline, 2011, s. 204; Sümer, 2000). GFI (Goodness of fit index/İyilik Uyum İndeksi) değeri, aynı örnekleme test edilen iki farklı modelin karşılaştırılmasının mümkün olduğunu göstermektedir ve bu değer 0.90 ve üzerinde olması beklenmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018, s. 312; Sümer, 2000, s. 59). Ancak GFI değerinin 0.80 - 0.89 aralığında olmasının kabul edilebilir bir değer olarak kabul edilebileceği de belirtilmektedir (Meydan ve Şeşen, 2015: 34). Cho ve arkadaşları (2020, s. 197), SRMR $\leq$.09 olması koşuluyla .85 üstü GFI değerinin kabul edilebilir olduğunu belirtmişlerdir. Şekil 1'de görüldüğü üzere faktör yükleri duygusal tepki boyutu için .73 ile .87; kişilerarası davranış boyutu için .47 ile .84; fizyolojik tepki boyutu için ise .79 ile .89 arasında sıralanmaktadır.

Finansal stres ölçeğinin birinci düzey DFA ile elde edilen üç boyutlu yapısının kuramsal olarak ileri sürülen finansal stres düzeyini temsil ettiğini göstermek amacıyla bu üç boyutun bir üst boyutu olan finansal stres değişkeni ile olan yapısal ilişkileri ikinci düzey DFA modeli oluşturularak test edilmiştir (Şekil 2). Birinci düzey DFA'da eklenen uyum indeksleri göz önünde bulundurularak ikinci düzey faktör modelinin test edilmesi sonucu uyum iyiliği değerlerinin ($\chi^2 = 706,566$, $sd = 242$, $\chi^2/sd = 2,92$, RMSEA = 0,078, SRMR = 0,0716, CFI = 0,92, GFI = 0,85, IFI = 0,92) güvenilirlik düzeyinde anlamlı olduğu söylenebilir.

İkinci düzey DFA uyum indeksleri ile birinci düzey DFA uyum sonuçları karşılaştırıldığında ikinci düzey DFA modelinin çok daha iyi uyum sağladığı ve ortaya çıkan bu sonuç ile Finansal Stres adında üst bir boyutun varlığı ortaya konmuştur.

Şekil 2. FSÖ ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi bağlantı diyagramı

FSÖ'nin ve alt boyutlarının ayırt ediciliğini belirlemek için % 27'lik alt-üst grup tekniği ile karşılaştırma yapılmıştır. Alt ve üst gruplar arasındaki farkların anlamlı çıkması testin iç tutarlılığının göstergesi olarak değerlendirilir ve maddelerin bireylerin ölçülen davranış bakımından ne derece ayırt ettiğini gösterir (Büyükoztürk, 2012, s.171). Bu amaçla, 307 kişiden oluşan örneklem grubundan yüksek puanlar alan %27'lik grup (n = 86) ile düşük puanlar alan %27'lik ikinci grup (n = 86) arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını ortaya koymak için bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde gerek alt boyutlar gerekse toplam puan açısından üst %27 grubun bütün maddelere ait madde puan ortalamaları alt %27 gruba göre anlamlı bir şekilde yüksektir ve grupların puanları arasındaki farkların anlamlı olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. FSÖ'nin madde ayırt ediciliğiyle ilgili analiz sonuçları

Boyut	Alt %27		Üst %27		t
	Ort.	Sd	Ort.	Sd	
Duygusal Tepki Boyutu	16.5	4.7	32.7	4.1	-23.9*
Kişilerarası Davranış Boyutu	12.7	2.9	25.3	5.6	-18.2*
Fizyolojik Tepki Boyutu	9.6	2.5	26.7	4.7	-29.4*
Toplam Ölçek Puanı	38.78	6.8	84.7	9.1	-37.2*

*p < .001

Güvenirlik Analizleri

Ölçeğin güvenirliliği için Cronbach alfa (α) güvenirlilik katsayıları her iki çalışma grubundan elde edilen verilerle hesaplanmıştır. Birinci çalışma grubundan ($N = 138$) elde edilen verilerle yapılan analiz sonucunda; toplam ölçek puanı için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .96'dır. Alt boyutların iç tutarlılık katsayıları ise duygusal tepki için .94; kişilerarası davranış için .88 ve fizyolojik tepki için .95 olarak belirlenmiştir. İkinci çalışma grubundan ($N = 317$) elde edilen verilerle yapılan analiz sonucunda; toplam ölçek puanı için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .95'tir. Alt boyutların Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları ise duygusal tepki için .94; kişilerarası davranış için .86 ve fizyolojik tepki için .95 olarak belirlenmiştir. Kullanılan ölçeğin ve alt boyutların Cronbach alfa değerlerinin .70'ten büyüktür ve bu değerler ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Yarıya bölme yöntemi ile iki yarı (tek ve çift maddeler) arasındaki korelasyon .96 olarak bulunmuştur. Guttman formülü ile korelasyon .98; iki yarının güvenirliliği Spearman-Brown formülü ile hesaplandığında eşit olan iki yarı .98 olarak bulunmuştur ve bu katsayılar ölçeğin yüksek güvenirliliğe sahip olduğuna işaret etmektedir.

Ölçekte yer alan maddelerin madde-toplam korelasyonlarının .47 ile .80 arasında değiştiği görülmektedir. FSÖ'ne ait madde toplam korelasyonları Tablo 3'te gösterilmektedir. İç tutarlılık katsayıları ve madde toplam korelasyonlarının her ikisi de yeterli görünmektedir ve bu durum FSÖ'nin güvenilir bir ölçme aracı olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir.

Ölçüt Bağıntılı Geçerlik

FSÖ'nin ölçüt bağıntılı geçerliği için araştırma grubuna MTÖ ve GİÖÖKF uygulanmıştır. Ölçüt bağlantılı geçerlik, ölçüm aracının etkinliğini belirlemek amacıyla, elde edilen puanlarla belirlenen kriterler arasında, gelecekteki ya da o andaki ilişkiye incelemektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018, s. 162-163). Buna göre, FSÖ toplam puanları ile MTÖ'nin alt ölçeklerinden duygusal tükenmişlik ($r = .57, p < 0,01$) ve duyarsızlaşma ($r = .50, p < 0,01$) ile pozitif, kişisel başarı ($r = -.18, p < 0,01$) ile negatif yönde istatistiksel anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. FSÖ'nin alt boyutlarının ve toplam puanının tükenmişliğin bir boyutu olan kişisel başarı ile anlamlı olmasına karşın zayıf bir ilişki gösterdiği görülmektedir. Ayrıca GİÖÖKF toplam puanı ($r = -.42, p < 0,01$) ile negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Araştırmada elde edilen bu bulgular, kişisel başarı dışında elde edilen korelasyonların orta düzeyde olduğunu göstermekte ve FSÖ'nin ölçüt bağıntılı geçerliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

DFA sonucunda elde edilen tüm faktörlerin birbirleriyle pozitif ve anlamlı ilişkiler gösterdiği bulunmuştur. FSÖ'nin ve alt boyutlarının diğer değişkenler ile ilişkilerini gösteren korelasyon tablosu Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Korelasyon tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8
1. FSÖ Toplam	-							
2. Kişilerarası Davranış	.85**	-						
3. Duygusal Tepki	.86**	.57**	-					
4. Fizyolojik Tepki	.90**	.70**	.65**	-				
5. GIOÖ Toplam	-.42**	-.34**	-.42**	-.35**	-			
6. Duygusal Tükenme	.57**	.50**	.49**	.49**	-.50**	-		
7. Duyarsızlaşma	.50**	.48**	.41**	.42**	-.39**	.71**	-	
8. Kişisel Başarı	-.18**	-.15**	-.19**	-.13*	.54**	-.23**	-.19**	-
Ort	61.49	25.32	18.78	17.4	49.96	25.67	11	29.35
SS	18.67	7.73	6.14	7.52	9.33	7.17	4.01	4.26
Min-Max.	24-109	8-40	8-40	8-40	14-70	9-45	5-25	14-40

Sonuç

Finansal stres birey özelinde farklı sonuçlara sebep olmakla birlikte, farklı toplum ve kültürlerde farklı sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin, kişi başına düşen milli gelirin düşük olduğu toplumlarda finansal kaynaklara erişim sınırlı olduğu için bu toplumlardaki bireylerin finansal stres düzeylerinin daha yüksek olması beklenebilir (Ferraro ve Su, 1999; Hitay ve Anbar, 2020). Son yıllarda tüketicilerin alım gücünü büyük ölçüde etkileyen ve ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyen enflasyon oranlarındaki artışlar Türkiye’de finansal stresin çalışılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, bireylerin finansal stres düzeylerinin ölçülmesini çok boyutlu bir şekilde ölçmeyi sağlayan FSÖ’nin Türkçeye uyarlanması çalışması yapılmıştır.

Finansal stres ölçeğinin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla AFA ve DFA analizleri gerçekleştirilmiştir. Sonuçlara göre, ölçeğin orijinal ölçekte olduğu gibi Türkçe uyarlama çalışmasında da üç boyutlu yapıyı koruduğu görülmüştür. Stres kuramcılarının stresi ele aldığı boyutlara bakıldığında, stresi genel olarak fizyolojik, duygusal (psikolojik) ve kişiler arası/ilişkisel açıdan ele aldığı görülmektedir (Erkutlu, 2019; Heo, Cho ve Lee, 2020, s.4; King, 2021, ss. 568-570; Krohne, 2001, ss. 15163-15170). Bu durum, ölçekte yer alan üç boyutun, ölçeğin yapı geçerliliğini kuramsal ve alan yazına uygunluk açısından güçlendirdiği söylenebilir.

Ölçeğin güvenirlik analizi sonuçlarında, ölçüm alınan iki ayrı grupta da hem toplam ölçeğin hem de ölçek alt boyutlarının Cronbach alfa değerlerinin .70’den büyük olduğu, bu nedenle ölçeğin güvenilir olduğu görülmektedir.

FSÖ’nin, bireylerin toplam finansal stres düzeyleri ile duygusal tepki, kişilerarası davranış ve fizyolojik tepki düzeylerinin belirlenmesinde kullanılabilecek bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

FSÖ’nin ölçüt bağıntılı geçerliğini incelemek için kullanılan MTÖ’nde yer alan boyutlardan duyarsızlaşma ve duygusal tükenme ile pozitif; kişisel başarı ile negatif yönlü anlamlı ilişkileri olduğu görülmüştür. Kişisel başarı ile FSÖ’nin gerek alt boyutları gerekse toplam puanı arasındaki korelasyon katsayılarına bakıldığında korelasyon katsayılarının düşük düzeyde kaldığı görülmüştür. Bu durum bir sınırlılık olarak kabul edilebilir.

Finansal stres yaşayan bireylerde, tükenmişliğin arttığı söylenebilir (Verduzco-Gutierrez, Larson, Capizzi, Bean, Zafonte, Odonkor, Bosques ve Silver, 2021, ss. 840-844). Bireyin gelirinin giderinden az olduğunu düşünmesi tükenmişliğin öncülleri ve belirtileri arasında yer almaktadır. Gelir düzeyi arttıkça tükenmişliğin azaldığını ortaya koyan çalışmalar bu araştırmada ortaya çıkan sonuçları da desteklemektedir.

(Çelebi, 2013, s. 87; Dündar, Akduman ve Hatipoğlu, 2018, ss. 44-45; Girgin, 2010, ss. 45-46; Yetgin, 2017, ss. 60-61). Ayrıca daha yüksek borç ve daha düşük ücretin tükenmişliği artırdığını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Reimann ve Bagatini, 2021, ss.139-140; Sheehan, Lane ve Collie, 2020).

Ayrıca, ölçüt bağıntılı geçerlilik analizinde FSÖ'nin GİÖÖKF ile negatif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Genel iyi oluş, öznel olarak pek çok etkene göre değişkenlik göstermek ile birlikte özellikle gelir, işsizlik gibi bireyin finansal durumunu etkileyen durumlar da genel iyi oluşu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. İyi oluşun maddi durum arttıkça olumlu, azaldıkça da olumsuz etkilendiği söylenebilir (Gencer, 2018, s. 2630). Finansal stres ile genel iyi oluş arasındaki ilişkiyi doğrudan hedef alan çalışmalar sınırlı olmakla birlikte finansal iyilik hali ile finansal stres arasındaki negatif yönlü ilişkiyi ortaya koyan çalışmalara daha sık rastlanmaktadır (Balatıf, Fachrudin, Silalahi ve Torong, 2024, ss. 115-116; Bashir ve Qureshi, 2023, ss. 13-14; Kotan ve Çetin, 2022, ss. 74-76; Özyüksel, 2022, ss. 111-112). Ayrıca buna ek olarak genel iyi oluşun finansal stresten olumsuz etkilendiğini de söylemek mümkün olabilir (Aksu ve Orak, 2022, ss. 145). Moore ve arkadaşları (2021) finansal stres yaşayan öğrencilerin, daha varlıklı akrabalarıyla ilişkilerini sürdürme konusunda zorluk çektiklerini ve bu durumun izolasyon ve utanç duygularına yol açtığını belirtmişlerdir. Psikolojik genel iyi oluşun, finansal stres ile birlikte gelir kaybı oluşturacak etkenlerden de olumsuz yönde etkilendiği söylenebilir (Choi, Heo, Cho ve Lee, 2020, s. 353).

Bu araştırmada elde edilen bulgular, değişkenler arasında tahmin edilen ilişkileri ortaya koymakta ve FSÖ'nin ölçüt bağıntılı geçerliliğine dair alan yazını ile paralel sonuçlar sunmaktadır. Bireylerin tecrübe ve pozisyon açısından çeşitliliğine önem verilmiştir. Piyasa ekonomilerinin dalgalı ve bireyleri oldukça etkilediği ortamlarda, çalışanların psikolojik açıdan çok boyutlu olarak finansal stres düzeylerini analiz etmeye olanak tanıyan bir ölçme aracı alan yazına kazandırılmak istenmiştir. Beyaz yaka çalışan üzerinde yapılan finansal stres ölçeği uyarlamasının, gelir düzeyi daha düşük olan (örneğin mavi yakalı çalışanlar gibi) kesimlerde de uygulanabilirliğini gösterebileceği, gelecek çalışmalara katkı sunabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın demografik soru formunda bireyin gelir durumu, “gelirim giderimden fazla/denk/az” seçenekleri ile kategorik hale getirilerek sorulmuştur. Bu kısıt göz önünde bulundurularak daha sonra yapılacak çalışmalarda net bir gelir aralığı üzerinden çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Finansal stresin demografik ve bağımsız değişkenlerle uluslararası alan yazında yapılmış pek çok çalışma mevcuttur. Yakın bir zamanda Moreira-Choez ve arkadaşlarının (2023, s. 291) yaptığı çalışmada olduğu gibi finansal stresin; medeni duruma, yaşa, eğitim durumuna, cinsiyete, özellikle de finansal eğitime göre karşılıklı etkilerin analiz edildiği çalışmalara ülkemizde de ağırlık verilmesi, toplumsal refah düzeyine katkı sağlayacak çalışmaların gerçekleşmesine olanak sağlayacaktır. Finansal eğitim, ekonomik refaha ve dolayısı ile finansal stresin olumsuz sonuçlarına, bireysel ve sosyoekonomik açıdan etki edebilmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Bunlara ek olarak finansal stresin nicel analizlerinin yanı sıra, nitel araştırma yöntemleri ile çalışmalar derinleştirilerek kuramsal bilgilere ulaşılabilir, farklı meslek gruplarında ve sektörlerde araştırmalar yapılabilir. Bu sayede finansal stresin yüklerinin farkındalığı artırılarak, bu durumla bireysel ve toplumsal düzeyde baş etme yöntemleri geliştirilebilir.

Yazar katkısı:	Kavramsallaştırma: GÖ, YOK; Veriyi düzenleme: GÖ, YOK; Veri Analizi: GÖ, YOK; Finansman sağlama: GÖ, YOK; Araştırma: GÖ, YOK; Yöntem: GÖ, YOK; Proje yönetimi: GÖ, YOK; Kaynaklar: GÖ, YOK; Yazılım: GÖ, YOK; Gözetim: GÖ, YOK; Onaylama: GÖ, YOK; Görselleştirme: GÖ, YOK; Taslak metin yazımı: GÖ, YOK; Gözden geçirilmiş metin yazımı: GÖ, YOK.
Çıkar çatışması:	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazarlar bu çalışma için mali destek almadıklarını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Bu araştırma için Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulundan 04.04.2024 tarih ve 2024/5-2 Fbu sayılı karar numarası ile Etik Kurul Onayı alınmıştır.

Kaynakça

- Adams, D. R., Meyers, S. A. ve Beidas, R. S. (2016). The relationship between financial strain, perceived stress, psychological symptoms, and academic and social integration in undergraduate students. *Journal of American College Health*, 64(5), 362-370. <https://doi.org/10.1080/07448481.2016.1154559>
- Akfırat, O. N. ve Özsoy, M. (2021). Türkiye’de psikolojik sağlamlık ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4(1), 26-42. <https://doi.org/10.33400/kuje.893290>
- Aksu, B. Ç. ve Orak, B. (2022). Covid-19 pandemisinin sağlık çalışanlarının finansal kaygı, iş-yaşam dengesi ve sosyal izolasyon düzeylerine etkilerinin incelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 18(1), 126-152. <https://doi.org/10.17130/ijmeb.964154>
- Archuleta, K. L., Dale, A. ve Spann, S. M. (2013). College students and financial distress: Exploring debt, financial satisfaction, and financial anxiety. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 24(2), 50-62.
- Balatif, M. R., Fachrudin, K. A., Silalahi, A. S. ve Torong, M. Z. B. (2024). General management the effect of financial education and financial stress on financial well-being with the use of financial technology. *Quality Access to Success*, 25(199), 108-118. <http://dx.doi.org/10.47750/QAS/25.199.12>
- Bashir, I. ve Qureshi I. H. (2023). Financial well-being and financial stress: Examining the moderating effect of gender. *Acta Universitatis Sapientiae Economics and Business*, 11(1), 1-17. <https://doi.org/10.2478/auseb-2023-0001>
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (5. Baskı) Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı istatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum* (22. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cho, G., Hwang, H., Sarstedt, M. ve Ringle, C. M. (2020). Cutoff criteria for overall model fit indexes in generalized structured component analysis. *Journal of Marketing Analytics*, 8(4), 189-202. <https://doi.org/10.1057/s41270-020-00089-1>
- Choi, S.L., Heo, W., Cho, S. H. ve Lee, P. (2020). The links between job insecurity, financial well-being and financial stress: A moderated mediation model. *International JJC*, 44(2), 353-360. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12571>
- Çelebi, E. (2013). *Elâzığ ve Malatya il merkezinde bulunan özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve ilgili faktörler* [YDoktora Tezi]. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları* (5. Basım). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demir, B., Ünal, G., Elibol-Pekaslan, N., Altın, O., Yalçınkaya-Alkar, Ö. ve Koçak-Özel, T. (2022). Kuramlar - Sosyal etki. İçinde C. Ş. Çukur ve G. Sayılan (Eds). *Uygulamalı Sosyal Psikoloji* (2. Basım). Nobel Yayınları.
- Demir, R., Tanhan, A., Çiçek, İ., Yerlikaya, İ., Kurt, S. Ç. ve Ünverdi, B. (2021). Yaşam kalitesinin yordayıcıları olarak psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(1), 192-206. <https://doi.org/10.33308/26674874.2021351256>
- DeVellis, Robert F. (2017). Ölçek Geliştirme. Kuram ve Uygulamalar (3. Baskıdan Çeviri - T. Totan, Çev.). Nobel Yayınları.
- Dündar, G. İ., Akduman G. ve Hatipoğlu, Z. (2018). Finansal iyilik ve tükenmişlik ilişkisinin kuşaklar bazında incelenmesine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 29(84), 31-50. <http://dx.doi.org/10.26650/imj.2018.29.84.0002>
- Ergin, C. (1992). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği’nin uyarlanması, 7. *Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Hacettepe Üniversitesi, Ankara*, ss. 143 - 154.
- Eriş, A., ve Kökalan, Ö. (2022). Örgütsel rol stresi ölçeği: Bir ölçek uyarlama çalışması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(4), 2994-3011. <https://doi.org/10.20491/isarder.2022.1546>
- Erkutlu, H. V. (2019). *Örgütsel psikolojiye giriş: Örgütsel stres ve yönetimi* (1. Basım). Akademisyen Kitabevi.
- Ferraro, K. F. ve Su, Y. P. (1999). Financial strain, social relations, and psychological distress among older people: A cross-cultural analysis. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 54(1), 3-15. <https://doi.org/10.1093/geronb/54b.1.s3>
- Gencer, N. (2018). Öznel iyi oluş: Genel bir bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2621-2638. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.457382>
- Girgin, G. (2010). Öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden faktörlerin araştırılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), 31-48.
- Grafe, J. E., Heo, W. ve Rabbani, A. (2014). Financial anxiety, physiological arousal, and planning intention. *Journal of Financial Therapy*, 5(2), 1-18. <https://doi.org/10.4148/1944-9771.1083>
- Güllük, F. ve İrge, N. T. (2020). Kurumsal itibar ve algılanan riskin tüketici satın alma davranışına etkisi: Elektronik ticaret perakende sektöründe bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 531-545. <https://doi.org/10.20491/isarder.2020.860>
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

- Hadar, L., Sood, S. ve Fox, C. R. (2013). Subjective knowledge in consumer financial decisions. *Journal of Marketing Research*, 50(3), 303-316. <https://doi.org/10.1509/jmr.10.0518>
- Hayırsever-Baştürk, F. ve Oğur, B. (2019). Financial well-being scale practices in Turkey. *SSRG International Journal of Economics Management Studies*, 6(3), 15-26. <https://doi.org/10.14445/23939125/IJEMS-V6I3P103>
- Heo, W., Cho, S. H. ve Lee, P. (2020). APR Financial stress scale: Development and validation of a multidimensional measurement. *Journal of Financial Therapy*, 11(1), 1-28. <https://doi.org/10.4148/1944-9771.1216>
- Hitay, K. ve Anbar, A. (2020). Kişilik özelliklerinin finansal risk toleransı üzerindeki etkisi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 87, 203-224. <https://doi.org/10.25095/mufad.756296>
- İlgar, M. Z. ve Coşgun-İlgar, S. (2018). Varoluşçu psikolojik danışma ve psikoterapi: Teori ve pratiği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 193-220.
- Karagöz, Y. (2017). *Spss ve Amos uygulamalı nitel-nicel karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği* (1. Basım). Nobel Yayıncılık.
- King, L. A. (2021). *Psikoloji bilimi: Sağlık psikolojisi* (1. Baskıdan Çeviri - A. Öztürk, M. Kurt ve M. İnöz, Çev. Ed.). Palme Yayınevi.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3. Baskı). Guilford Press.
- Kotan, M., ve Çetin, Ö. O. (2022). Finansal well-being: Kavramsal bir yaklaşım. Finans, davranışsal finans ve güncel yaklaşımlar. İçinde Y. Coşkun Erdoğan ve P. Pehlivan (Eds). *Finans, Davranışsal Finans ve Güncel Yaklaşımlar* (1. Basım). Efe Akademi Yayınları.
- Krohne, H. W. (2001). Stress and coping theories. İçinde N. J. Smelser ve P. B. Baltes (Eds.), *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (ss. 15163–15170). (3. Basım). Elsevier.
- Lazarus, R. S. (1966). *Psychological Stress and the Coping Process*. McGraw-Hill.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları* (2. Baskı). Detay Yayıncılık.
- Longo, Y., Coyne, I., & Joseph, S. (2018). Development of the short version of the scales of general well-being: The 14-item SGWB. *Personality and Individual Differences*, 124, 31-34.
- Moore, A., Nguyen, A., Rivas, S., Bany-Mohammed, A., Majeika, J. ve Martinez, L. (2021). A qualitative examination of the impacts of financial stress on college students' well-being: Insights from a large, private institution. *SAGE Open Medicine*, 9, 1-8. <https://doi.org/10.1177/20503121211018122>
- Moreira-Choez, J. S., Arteaga, K. C. C., Lara, R. M. B., Gutierrez, M. T. V., Herrera, M. K. G. ve Rodriguez, T. M. L. (2023). The synergy between financial education, economic well-being, and financial stress: An analysis of interconnections and reciprocal effects. *Journal of Educational and Social Research*, 13(6), 283-293. <https://doi.org/10.36941/jesr-2023-0164>
- Muradi, P. (2023). Finansal terapi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 329-339. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.1269881>
- Netemeyer, R. G., Warmath, D., Fernandes, D. ve Lynch, J. (2017). How am i doing? Perceived financial well-being, its potential antecedents, and its relation to overall well-being. *Journal of Consumer Research*, 45(1), 68-89. <http://dx.doi.org/10.1093/jcr/ucx109>
- Odacı, H., Kaya F. ve Kınık, Ö. (2021). Genel iyi oluş ölçeği kısa formu'nun Türkçeye uyarlama çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (52), 97-111. <https://doi.org/10.53444/deubefd.841481>
- Osborne, J. W. ve Fitzpatrick, D. C. (2012). Replication analysis in exploratory factor analysis: What it is and why it makes your analysis better. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 17(15), n15. <https://doi.org/10.7275/h0bd-4d11>
- Önem, H. B. (2022). Finansal iyi oluş düzeyine demografik faktörlerin etkisi: Üniversite personeli üzerine bir uygulama. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 46-51.
- Özbek, A. (2021). Finansal sağlığı etkileyen faktörlerin bireyin finansal öz yeterliliği üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43, 27-38. <https://doi.org/10.30794/pausbed.658734>
- Özer, A., Unal, S. ve Çömlekçi, İ. (2024). Küresel finansal stresin türk devletlerinin ekonomileri üzerindeki etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 27(1), 18-30. <https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1319691>
- Özyüksel, S. (2022). Financial stress relationship with work life and financial well-being. *European Scientific Journal*, 18(6), 87-115. <https://doi.org/10.19044/esj.2022.v18n6p87>
- Polat, O. (2021). Petrol fiyat şokları ve finansal stres arasındaki zaman-değişimli ilişki: AB bölgesi için TVP-VAR analizi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 13(25), 689-702. <https://doi.org/10.14784/marufacd.976465>
- Prawitz, A. D., Garman, E. T., Sorhaindo, B., Neill, B. O. ve Kim, J. (2006). InCharge financial distress/financial well-being scale: Development, administration, and score interpretation. *Financial Counseling Planning*, 17(1), 34-50.

- Ravikumar, T., Sriram, M., Kannan, N., Elias, I. ve Seshadri, V. (2022). Relationship between financial stress and financial well-being of micro and small business owners: Evidence from India. *Problems and Perspectives in Management*, 20(4), 306-319. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20\(4\).2022.23](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20(4).2022.23)
- Reimann, D. E. S., ve Bagatini, D. A. (2021). Relationship between financial well-being and Burnout Syndrome in anesthesiologists. *Journal of Anesthesia and Critical Care*, 13(3), 134-140. <https://doi.org/10.15406/jaccoa.2021.13.00484>
- Saka Ilgın, K. (2024). The effect of financial stress on stock markets: An example of mint economies. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 46(2), 452-467. <https://doi.org/10.14780/muiibd.1499394>
- Sanar, F. ve Kara, M. (2016). Finansal istikrar kavramı ve Türkiye için finansal istikrar endeksi önerisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 27(101), 111-160. <https://doi.org/10.5455/ey.35950>
- Selye, H. (1956). What is stress. *Metabolism*, 5(5), 525-530.
- Shapiro, G. K. ve Burchell, B. J. (2012). Measuring financial anxiety. *Journal of Neuroscience, Psychology, and Economics*, 5(2), 92-103. <https://doi.org/10.1037/a0027647>
- Sheehan, L. R., Lane, T. J. ve Collie, A. (2020). The impact of income sources on financial stress in workers' compensation claimants. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 30, 679-688. <https://doi.org/10.1007/s10926-020-09883-1>
- Sinclair, R. R. ve Cheung, J. H. (2016). Money matters: Recommendations for financial stress research in occupational health psychology. *Stress and Health*, 32(3), 181-193. <https://doi.org/10.1002/smi.2688>
- Sorgente, A., Zambelli, M. ve Lanz, M. (2023). Are financial well-being and financial stress the same construct? Insights from an intensive longitudinal study. *Social Indicators Research*, 169(1), 553-573. <https://doi.org/10.1007/s11205-023-03171-0>
- Stevens, J. P. (2012). *Applied multivariate statistics for the social sciences* (4. Baskı). Lawrence Erlbaum.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Sweet, E., Nandi, A., Adam, E. ve McDade, T. (2013). The high price of debt: Household financial debt and its impact on mental and physical health. *Social Science & Medicine*, 91, 94-100. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2013.05.009>
- Şahin, M. G. ve Öztürk, N. B. (2018). Eğitim alanında ölçek geliştirme süreci: Bir içerik analizi çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(1), 191-199. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.375863>
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2020). *Using multivariate statistics (Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı)* (6. baskı). (M. Baloğlu, Çev. Ed.) Nobel Yayıncılık.
- Verduzco-Gutierrez, M., Larson, A. R., Capizzi, A. N., Bean, A. C., Zafonte, R. D., Odonkor, C. A., Bosques, G. ve Silver, J. K. (2021). How physician compensation and education debt affects financial stress and burnout: A survey study of women in physical medicine and rehabilitation. *PM&R*, 13(8), 836-844. <https://doi.org/10.1002/pmrj.12534>
- Yetgin, D. (2017). *Turist rehberlerinin tükenmişlik ve ekonomik kaygı düzeylerinin mesleki bağlılık düzeyleri üzerindeki etkisi* [Doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Yıldırım, D. ve Özbek, A. (2021). Erken dönem ekonomi eğitimi ve finansal sosyalleşmenin finansal okuryazarlık düzeyine etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 694-710. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.860749>
- Yılmaz, Y. Ç. ve Buldukoğlu, K. (2021). Hemşirelerin mesleki tatmin, tükenmişlik ve eşduyum yorgunluğu düzeylerinin incelenmesi: bir üniversite hastanesi örneği. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 8(2), 144-150. <https://doi.org/10.31125/hunhemsire.966330>